

Andrzej Ładyżyński

Uniwersytet Wrocławski,

Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych, Instytut Pedagogiki

e-mail: andrzej.ladyzynski@uwr.edu.pl

„Gdy macie babcie – to się nie trapie”, czyli o roli dziadków w rodzinie

STRESZCZENIE

Dziadkowie to przedstawiciele najstarszego rodzinnego pokolenia, swoisty pomost pomiędzy przeszłością a przyszłością. Dla młodszych generacji stanowią często wsparcie: ekonomiczne, opiekuńcze oraz wychowawcze. Służą nieocenioną pomocą w sytuacjach kryzysowych. Szczególna więź łączy ich z pokoleniem wnuków. Widzą w nich przedłużenie własnego życia i budują z nimi wyjątkowe relacje emocjonalne. Pełnienie funkcji aktywnych dziadków daje im możliwość czerpania satysfakcji, odmłodzenia, poczucia bycia ważnymi oraz potrzebnymi. Rola dziadków wymaga również doskonalenia się, swoistej edukacji. Bez stosownej refleksji można bowiem, będąc babcią i dziadkiem, popełniać szereg błędów.

Słowa kluczowe: dziadkowie, wnuki, rola społeczna, znaczenie, więź.

Wstęp

W tytule przywołałem w nieco zmienionej formie fragment wiersza Wandy Chotomskiej pt. *U babci jest słodko*. Zestawiłem babcie, a zatem kobiety z nieco męskocentrycznie brzmiącymi dziadkami, oznaczającymi w istocie parę damsko-męską. Instytucja dziadków bowiem to diada – babcia i dziadek.

W myśleniu potocznym o dziadkach można przyjąć jedną z dwóch perspektyw. W pierwszej spośród nich dziadkowie są postrzegani jako osoby starsze i charakteryzowane, jeśli nawet nie jako niedołążne, to na ogół posiadające ograniczenia wynikające z tytułu wieku. I prawdą jest, że w okresie późnej dojrzałości słabną niektóre funkcje organizmu, dają o sobie znać schorzenia i przeróżne dolegliwości, większa jest skłonność do przyjmowania postaw konserwatywnych i zachowawczych czy ograniczenia kontaktów społecznych. W drugiej perspektywie współcześni dziadkowie to osoby o wielu możliwościach. Występują różne kategorie dziadków. Można ich opisać na kontinuum od niemocy do dużej siły i aktywności¹.

¹ L. Dyczewski, *Rodzice jako dziadkowie* [w:] *Miłość, małżeństwo, rodzina*, red. F. Adamski, WAM, Kraków 1982, s. 512–513.

Nie ma jednego sposobu pełnienia roli dziadków. Stanowią oni bardzo zróżnicowaną grupę, reprezentującą wielość typów i sposobów funkcjonowania. Na ogół przedstawiciele najstarszego pokolenia są dla swych dzieci oraz wnuków obecni w życiu w stopniu optymalnym, czyli pożądanym, nie przytłaczającym, ale i nie ignorującym bliskich. Dziadkowie wnoszą do rodziny swoje największe zasoby, polegające na mądrości łączenia przeszłości z teraźniejszością².

Źródła inspiracji do myślenia o roli dziadków

Życiu seniorów w różnych aspektach poświęca się współcześnie sporo uwagi. I odnosi się to zarówno do badań empirycznych, jak i naukowej oraz popularnej literatury. Z kolei o problematyce związanej z rolą dziadków nie można powiedzieć, że należy do w pełni (wy)eksplorowanej. Na przestrzeni lat poświęcono jej zaledwie kilka monografii: zagadnienie wpływu dziadków na wypoczynek dzieci badała Anna Zawadzka³, z kolei rolom społecznym poświęciła swą pracę badawczą Anna Przygoda⁴.

Od wielu lat miałem okazję przebywać wśród studentów Uniwersytetu Trzeciego Wieku (UTW) przy Uniwersytecie Wrocławskim. Na początku myślałem według pewnego dość uproszczonego schematu: ja – człowiek młody, a tu starsi państwo zapraszają mnie, zatem odmówić nie wypada, trzeba coś powiedzieć do tych osób w „wieku mocno dojrzałym”. I przez jakiś czas szczególnie istotna wydawała mi się myśl: oni starsi – a ja sam człowiek jeszcze młody. Podczas spotkania w roku akademickim 2015/16 przyznałem się moim słuchaczom z wrocławskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku do mojej próżności i takiego wewnętrznego chełpienia się młodością. Bo sam uświadomiłem sobie, że ukończyłem 55 lat i jestem już według rozumienia kategorii wieku w drugim jego etapie, na jego krańcu. Towarzyszyła mi również refleksja, że za dość krótki w skali życia, pięcioletni okres będę mógł z powodzeniem aspirować do uczestnictwa w zajęciach UTW, już po drugiej „słuchaczowej stronie” zgromadzenia, w którym z przyjemnością od lat partycypuję. „Młodość nie wieczność” – głosi wszak stare polskie porzekadło.

Innym źródłem inspiracji stało się doświadczenie autobiograficzne. Sam stałem się dziadkiem. Posiadam dwoje wnucząt, buduję z nimi relacje, próbuję uczyć się pełnić w sposób dojrzały tę ważną – jak sądzę – społecznie i rodzinnie funkcję, wspierając rodziców i równocześnie czerpiąc sporą satysfakcję z kontaktów z najmłodszym pokoleniem. Uczę się, popełniając błędy, ale wyciągam wnioski i dokonuję korekty własnych zachowań. Pełnienie bowiem roli dziadka (jak również babci) stanowi nowe wyzwanie i wymaga odkrywania swoich możliwości i ograniczeń, tak by we właściwy sposób zbudować więź z wnukami i ich rodzicami.

Babcia oraz dziadek to osoby istotne dla rodziny, zarówno dla wnucząt, jak i dla dorosłych dzieci. Dziadkowie to przedstawiciele najstarszego pokolenia. To ważne w życiu rodziny osoby z generacji strzegącej tradycji, stanowiące pomost pomiędzy przeszłością

² Ibidem, s. 533.

³ A. Zawadzka, *Oddziaływanie dziadków na wypoczynek dzieci*, Prace Pedagogiczne Uniwersytetu Wrocławskiego 1999, CXXXI.

⁴ A. Przygoda, *Społeczne role dziadków w procesie socjalizacji wnuków*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.

a terażniejszością. Dzięki pojawieniu się w rodzinie dziecka rodzina staje się wspólnotą, którą można określić mianem poszerzonej.

Przedstawiony Czytelnikowi tekst posiada charakter teoretyczny. Przyniesione w tekście egzemplifikacje odnoszące się do praktyki, nieopatrzone przypisami źródłowymi, pochodzą z moich rozmów i doświadczeń pracy terapeutycznej z rodzinami realizowanej w Centrum Psychiatrii Dzieci i Młodzieży „Neuromed” we Wrocławiu.

Dziadkowie – kim są?

Według *Słownika małżeństwa i rodziny* „dziadek i babcia to rodzice dzieci, które zawiązały nową wspólnotę prokreacyjną, z której narodzone dzieci są ich wnukami”⁵. W potocznym rozumieniu dziadkowie to ludzie starsi w jednej z trzech kategorii⁶:

- młodsza starość (60–74), zwana też wiekiem podeszłym,
- późna starość (75–89) określana mianem starości właściwej,
- długowieczność odnosząca się do osób w wieku 90+.

Dziadkowie to jedna z ról społecznych realizowanych przez seniorów. Mogą oni być równocześnie teściami i przyjaciółmi⁷. Ale można spojrzeć na role pełnione przez seniorów jeszcze szerzej, jako tych, którzy funkcjonują⁸ w rodzinie, w zawodzie, w grupie towarzyskiej, we wspólnocie lokalnej, jako obywatele, członkowie wspólnoty religijnej, jako realizatorzy czasu wolnego.

Współcześni dziadkowie to przedstawiciele różnych grup wiekowych. Nie do rzadkości należą dziadkowie młodzi – 40- i 50-letni, w pełni sił i wielorakich życiowych zaangażowań. Ale są i dziadkowie dojrzałsi, którzy mają niekiedy nawet kilkadziesiąt lat więcej. Pełnienie roli babci i dziadka może być bardzo rozłożone w czasie. Zależy to od własnych wcześniej realizowanych planów związanych z dzietnością, liczby urodzonych oraz wychowanych dzieci, realizowanych przez nie form życia (rodzinnego lub nierodzinnego), postaw prokreacyjnych dorosłych dzieci (chęci posiadania potomstwa lub też nie). Dziadkami można być wobec jednej/go wnuczki/a i wobec wielu wnucząt. Tu wiele zależy od wymienionych powyżej czynników.

Specyfika roli dziadków, w przeciwieństwie do małżonków i rodziców, polega na tym, że przyjmuje się ją niezależnie od decyzji oraz wyborów osobistych. W przeciwieństwie do małżeństwa i rodzicielstwa, gdzie podmioty wybierają swój model życia, dziadkowie nie mają takich możliwości. Stają się najstarszym pokoleniem na skutek decyzji swoich dzieci⁹.

W powszechnej, dość stereotypowej opinii okres, gdy pełni się role dziadków, kojarzony jest w wysokim poziomie przeżywanej satysfakcji. „Radości zostania babcią lub dziadkiem

⁵ *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Wydawnictwo ATK, Warszawa–Łomianki 1999, s. 102.

⁶ K. Lubryczyńska, *Uniwersytety trzeciego wieku w Warszawie*, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji, Warszawa–Radom 2005, s. 7 i nast.

⁷ M. Braun-Galkowska, *Nowe role społeczne ludzi starych* [w:] *Starzenie się a satysfakcja z życia*, red. S. Steuden, M. Marczuk, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Psychologii, Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej, Lubelski Uniwersytet Trzeciego Wieku, Lublin 2006, s. 183–195.

⁸ B. Szatur-Jaworska, *Ludzie starzy i starość w polityce społecznej*, Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2002, s. 33.

⁹ M. Tysza, *Społeczne role babć i dziadków w rodzinie*, *Problemy Rodziny* 1991, nr 1, s.1 1.

nie da się raczej porównać z oszałamiającym szczęściem, przeżywanym przy narodzinach dziecka, ale nie dlatego, że jest ona odczuwana mniej entuzjastycznie lub ma mniejsze znaczenie. Dziadkiem lub babcią zostaje się w innym okresie życia i w starszym wieku. Dziadkowie są zasadniczo bardziej wyważeni i spokojni, nie reagują niepewnością i niepokojem na poczynania wnucząt. Nic dziwnego, wiele bowiem już przeżyli – narodziny własnych dzieci, ich choroby, problemy w szkole i wieku dojrzewania. Krótko mówiąc: mają już właściwie wszystko za sobą, wychowali swoje potomstwo i wiedzą, jak to się robi. Wypełnili swoją życiową misję¹⁰. Zrealizowali ją jednak w innych rolach, a z przyjęciem funkcji babci i dziadka otwiera się przez nimi nowa perspektywa.

Ale można scharakteryzować dziadków również w inny sposób. Babcia i dziadek to osoby w szczególnej fazie rozwojowej, innej niż dotychczasowe. Jako seniorzy w większym stopniu wiedzą, co w życiu jest ważne. Są pełni refleksji i działają nieco wolniej niż osoby w sile wieku. Nie mają na ogół aż tyle energii, ile jej posiadają osoby we wczesnej młodości i w średnim wieku (choć niekiedy są jeszcze w tej fazie życia), ale mają swoją energię i własną witalność. Nieraz jest to ogromny potencjał. Wiemy to z biografii osób starszych, ale bardzo aktywnych. Niech za przykład posłuży życiorys podróżnika Aleksandra Doby, który w wieku dojrzałym dokonał niezwykłych osiągnięć, m.in. przepłynął samotnie kajakiem Ocean Atlantycki od Senegalu do Brazylii, korzystając wyłącznie z siły własnych mięśni¹¹.

Jeden z moich powinowatych, krewki osiemdziesięciolatek, pełniący rolę aktywnego dziadka, był zaangażowany na tak wielu polach: ogród, sad, szklarnia, stawy z własną hodowlą ryb, że gdy nagle zmarł, rodzina, jak to w okolicznościach śmierci zwykle bywa, przeżyła szok, ale towarzyszyło jej członkom również wielkie niedowierzanie i zdziwienie, że tak aktywny człowiek mógł tak „wcześnie” odejść.

Dziadkowie i ich dorosłe dzieci, czyli o sztuce pomocy i współpracy

Współcześni seniorzy są aktywni w wielu obszarach życia: kulturowym, zawodowym, społecznym, edukacyjnym, religijnym, rekreacyjnym i oczywiście domowo-rodzinnym¹². Ostatni z wymienionych rodzajów aktywności jest uznawany za tradycyjną formę działań przedstawicieli najstarszego pokolenia. Tu seniorzy wykonują czynności związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego, opieką na wnukami, wspomaganie finansowym członków rodziny¹³.

Osoby dorosłe, po okresie wychowania własnych dzieci, zwłaszcza w sytuacji wycofania się z aktywnego życia zawodowego, w dalszym ciągu chcą posiadać rodzinę, która stanowiłaby dla nich oparcie duchowe. A w związku z ograniczeniem szerszych kontaktów społecznych na znaczeniu zyskują więzi z dziećmi, rodzeństwem i wnukami¹⁴. „Dziadkowie pełnią znaczącą rolę nie tylko w życiu wnuków, ale także swoich dzieci – rodziców wnuków. Ich pomoc w wychowaniu i opiece przez udział w pracach gospodarstwa domowego

¹⁰ R. Leuthner, *Pomocy, będziemy dziadkami*, GWP, Sopot 2013, s. 11.

¹¹ A. Doba, *Olo na Atlantyku. Kajakiem przez ocean*, Wydawnictwo Bezdroża, Kraków 2012.

¹² G. Orzechowska, *Społeczna aktywność osób starszych i jej główne uwarunkowania* [w:] *Starzenie się a satysfakcja z życia*, red. S. Steuden, M. Marczuk, KUL, Lublin 2006.

¹³ J.K. Wawrzyniak, *Starość człowieka – szanse i zagrożenia. Implikacje pedagogiczne*, CeDeWu, Warszawa 2017, s. 15.

¹⁴ L. Dyczewski, op. cit., s. 515.

niejednokrotnie umożliwia podjęcie albo kontynuowanie pracy zawodowej”¹⁵. W takich sytuacjach dziadkowie stanowią bardzo często najważniejsze źródło wsparcia wychowawczego oraz opiekuńczego. W sytuacjach kryzysowych stają się wprost zastępczymi rodzicami. Pokoleniu wieku średniego służą radą. Oczywiście najkorzystniej dla rodziny jest wówczas, gdy o tę radę są proszeni, a nie stosują swojego poradnictwa życiowego wbrew oczekiwaniom dorosłych dzieci. I co pozornie paradoksalne, rady młodszy przedstawiciele rodzin oczekują od seniorów szczególnie wówczas, gdy nie są oni zbyt nachalni w doradzaniu.

Relacje między pokoleniami rodziców oraz dziadków nie zawsze są łatwe. Niekiedy są oni nieakceptowani. Dzieje się tak zwłaszcza w przypadku, gdy¹⁶:

- posiadają własny styl życia i dużą odrębność indywidualną,
- utrzymują dystans do dorosłych dzieci,
- przyłączają się do nieakceptowanej grupy społecznej, np. zmieniają wyznanie,
- występują zbyt jaskrawe różnice statusu społecznego i poziomu intelektualnego pomiędzy pokoleniem dziadków i rodziców,
- pomiędzy pokoleniem starszym a średnim panują konfliktowe stosunki.

Dziadkowie wobec wnuków, czyli realizacja wielkiej życiowej miłości

Pojawienie się dziecka we wspólnocie rodzinnej posiada znaczenie dla każdego pokolenia. Zwłaszcza pierwsze dziecko w rodzinie staje się źródłem rewolucyjnych niemal zmian. Wszyscy członkowie rodziny przechodzą wówczas o jeden szczebel rozwojowy wyżej: kobieta staje się matką, mężczyzna ojcem, siostra matki ciotką a brat ojca wujem. To rodzi nowe zadania społeczne. Para małżeńska ma okazję realizacji siebie w roli rodzicielskiej, rozwoju osobowości oraz scementowania związku. Dziadkowie z kolei odczuwają zadowolenie, dumę z biologicznej i duchowej kontynuacji życia¹⁷. Mają szansę odegrania ważnej roli wobec swoich wnuków. Odnosi się to do następujących obszarów¹⁸:

- przekazywania wartości materialnych i kulturowych,
- kształtowania postaw, zwyczajów, sposobów zachowania,
- ułatwiania najmłodszemu pokoleniu umieszczenia się w przeszłości, w miejscu pochodzenia, historii rodzinnej i narodowej, w szerszym środowisku społecznym.

Alicja Żywczok, analizując role społeczne dziadków, wylicza prawie dwadzieścia ich szczegółowych zadań, m.in.¹⁹:

- łączenie żyjących członków rodziny z przyszłością,
- przekazywanie własnego doświadczenia społecznego,
- umacnianie więzi rodzinnych,
- integrowanie pokoleń,
- przekazywanie części genetycznego dziedzictwa biologicznego,

¹⁵ A. Przygoda, op. cit., s. 99.

¹⁶ M. Tyszka, op. cit., s. 17.

¹⁷ L. Dyczewski, op. cit., s. 524.

¹⁸ *Słownik małżeństwa i rodziny...*, s. 102.

¹⁹ A. Żywczok, *Miłość dziadków do młodego pokolenia* [w:] *Miłość – akt preferencji duchowej człowieka. Studium bliskości uczuciowej*, red. A. Żywczok, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2013, s. 199–200.

- stanowienie wzoru osobowego dla następnych pokoleń,
- poświęcanie czasu i uwagi wnukom,
- przekazywanie wiedzy przyrodniczej,
- wprowadzanie w kulturę symboliczną,
- uczenie pracowitości i uczciwości,
- zachęcanie do patriotyzmu,
- pomaganie w opanowaniu umiejętności praktycznych,
- nakłanianie do większej refleksji nad życiem,
- dbanie o moralność i etyczne postępowanie,
- przypominanie o regularnym odżywianiu,
- przestrzeganie przed konfliktami i rozbiciem rodziny,
- pomoc finansowa,
- uczenie współodczuwania z innymi,
- podejmowanie działań charytatywnych.

Dziadkowie pragną mieć swój udział w wychowywaniu wnuków. Dość powszechny jest pogląd, że instytucja dziadków nie straciła nic ze swej aktualności. Oznacza ona w praktyce postawę gotowości i otwartości dziadków na pomoc młodszemu pokoleniu i niekiedy mocnego zaangażowania w życie dzieci i wnuków. W narracji współczesności można powiedzieć, że instytucja dziadków się nie przeżyła²⁰. Udział dziadków w życiu wnuków jest wciąż znaczny, choć model funkcjonowania rodziny trójpokoleniowej stopniowo zanika. Dziadkowie są aktywni w życiu młodszych generacji pomimo prowadzenia niezależnych gospodarstw rodzinnych. Partycypują w wychowaniu wnuków, wspierają finansowo. W ten sposób utrzymują pozycję i prestiż zarówno w rodzinie, jak i w społeczeństwie²¹. Dość powszechne jest partycypowanie babć w bezpośredniej opiece nad wnukami. Wnuki poznają najpierw babcię jako opiekunkę, potem najpóźniej około drugiego roku życia zaczynają swoją przygodę z dziadkiem.

Na czym polega specyfika tego, czego wnuczęta doświadcniają w relacji z dziadkami? Mówi o tym jeden z dorosłych wnuków, wskazujących na tę różnicę pomiędzy postawą rodziców a dziadków: „Na wsi u babci i dziadka nie było prawie żadnych zasad i poleceń, ciągłych upomnień i zakazów, które obowiązywały w mieście i domu rodzinnym. To wzmacniało pewność siebie, stanowiło źródło ogromnej wiary we własne siły i wartościową spuściznę na resztę życia”²².

Seniorzy rozpoczynający pełnienie roli dziadków są na ogół świadomi odpowiedzialności wynikającej z wkraczania w nowe przestrzenie relacyjne. „Dziadkowie nie traktują jednak odpowiedzialności za wnuczęta jak zadania, któremu muszą sprostać, lecz jak prezent. Przede wszystkim dlatego, że to rodzice, a nie oni ponoszą odpowiedzialność za dzieci [...]. To właśnie sprawia, że dziadkowie są bardziej swobodni i otwarci, niż będą kiedykolwiek rodzice, co w oczach dzieci jest niesłychanie ważne”²³.

Dziadkowie przewyższają innych zewnętrznych opiekunów po pewnych względami. Anażują się emocjonalnie. Opieka nad wnukami stanowi dla nich radość i źródło satysfakcji. Zdarzają się również przypadki, gdy pomoc dzieciom w opiece i wychowaniu nadmiernie ich

²⁰ L. Dyczewski, op. cit., s. 524.

²¹ M. Chodkowska, *Realizacja ról dziadków w rodzinach polskich tradycyjnych i współczesnych*, http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Białogłowa1/pdf_doc/34pdf, dostęp dnia: 6.09.2017 r.

²² R. Leuthner, op. cit., s. 29.

²³ Ibidem, s. 12.

obciąża i utrudnia samorealizację i zaspokajanie potrzeb własnych²⁴. Dziadkowie częściej niż rodzice dysponują większą pulą czasu. Dla nich czas to wartość. Posiadają go znacznie więcej z tytułu przejścia w okres emerytalny, ale nawet gdy są jeszcze zaangażowani w pracę zawodową, inaczej myślą o czasie i w inny sposób go zagospodarowują. W pracy na ogół osiągnęli już wszystko, co do zdobycia było możliwe, więc nie muszą się starać brać udział w pełnej rywalizacji, charakteryzującej w większym stopniu młodych. Nie starają się uprzedzić konkurentów, raczej korzystają z dorobku życia. I posiadając wnuki, czas ten potrafią im ofiarować.

Dziadkowie często podejmują działania niespieszne, potrafią czytać długo, spacerować bez większych ograniczeń czasowych (o ile tylko kondycja na to pozwala), napawać się radością wspólnego przebywania, które nie jest ich codziennością, ponieważ współcześnie na ogół nie mieszkają wspólnie z dziećmi. Gdy mieszkają razem, mogą korzystać z uroków stałego towarzyszenia i obserwowania najmłodszego pokolenia. Wtedy też ujawnia się więcej trudów związanych ze wspólnym życiem pod jednym dachem. Dziadkowie uruchamiają swoją wyobraźnię i aktywność. Jeden z nich relacjonuje: „Dzieci nie mają czasu na rowery. My z żoną bierzemy dwuletnią wnuczkę na siodełko rowerowe i ruszamy”. Przedstawiciele pokolenia dziadków odwołują się do tradycji i podejmują chętnie działania, na które większość rodziców nie ma już czasu. Babcie szyją, robią na drutach i szydełku, dziadkowie zapraszają do majsterkowania. Tworzą z wnukami i dla wnuków. Przedstawiciele pokolenia dziadków można byłoby nazwać „modernistami”. Są skłonni naprawiać co zepsute, znacznie częściej niż pokolenie ojców, przyzwyczajone do nabywania rzeczy nowych zamiast dokonywania reperacji. Dziadek, wprowadzając wnuki do piwnicy, tłumaczy się z nadmiaru rzeczy, które określa mianem rupieci. Wnuczka, mając doświadczenie każdorazowego odkrywania w piwnicy czegoś ciekawego: starej zabawki, książeczki, mówi łaskawie do dziadka: „Nie w każdej piwnicy są takie cudowne rupiecie”.

Dziadkowie jako diada interesowna

Dziadkowie nie są w pełnieniu swych ról całkiem bezinteresowni. Można myśleć o wielu mniejszych i większych korzyściach pokolenia seniorów wynikających z tytułu towarzyszenia średniemu oraz – w sposób szczególny – najmłodszemu pokoleniu. Bez rodziny życie niektórym dziadkom wydaje się uciążliwe, niedopełnione, nudne, jałowe, pozbawione sensu²⁵. Z tej perspektywy już sam fakt posiadania rodziny i możliwości funkcjonowania w jej ramach stanowi dla dziadków źródło równowagi psychicznej oraz czynnik dalszego rozwoju osobowości oraz twórczego życia. Dziadkowie są potrzebni do socjalizacji i pomocy w wychowaniu. To sprawia, że mają poczucie prowadzenia własnego życia jako intensywnego i wartościowego²⁶.

Bycie dziadkiem i babcią stwarza okazje obserwowania cudu życia. Najmłodsze pokolenie sprawia radość samym swoim widokiem. Dziadek, widząc pierwszy raz swojego nowo narodzonego wnuka, ze wzruszeniem i ze łzami w oczach woła: „O Matko Boska, jakie

²⁴ K. Sygulska, *Osoba starsza w rodzinie – wybrane zagadnienia* [w:] *Starość. Poznać, przeżyć, zrozumieć*, red. M. Halicka, J. Halicki, E. Kramkowska, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2016, s. 402–403.

²⁵ L. Dyczewski, op. cit., s. 517.

²⁶ *Ibidem*, s. 517.

to maleństwo”. Jakby ujrzał jakiś obraz nadprzyrodzony. Miał przecież własne dzieci. Teraz dopiero jednak widok małego, bezbronno noworodka doprowadza go do znaczącego poruszenia emocjonalnego. Młoda matka relacjonuje, że widząc swoją matkę, jest zadziwiona twórczymi pomysłami na zabawę ze swoją wnuczką, których kobieta nie pamięta ze swojego wychowania. Inna kobieta w trakcie terapii rodzinnej opowiadała o swoim bardzo dojrzałym pod względem wieku dziadku, codziennie przychodzącym pod dom prawnuka – niemowlęcia i czekającym na ich wspólny spacer. Kilkudziesięciolatek wychodził z dzieckiem o tej samej porze i w tym samym rytmie. Wszyscy się do tego przyzwyczaili. To stało się obyczajem codziennym dojrzałego mężczyzny, jego prawnuka i ich rodziny. Senior ten czerpał ze spacerów dużą radość i miał poczucie pełnienia ważnego zadania. Pozornie był już w wieku i w kondycji uniemożliwiającej podejmowanie wiele działań. Ale ten spacer urósł do roli czegoś rodzinnie bardzo istotnego. Mama dziecka miała chwilę na odpoczynek, swoisty oddech, czasowe oddanie odpowiedzialności, zajęcie się domem. Wspólne wyjścia stały się zwyczajem dla dziecka, które szybko zrozumiało, że jest ktoś specjalny do spacerowania. I spacerowały stały się wspólnym przeżyciem, radością dwóch członków rodziny, rodzinnym rytuałem. „Przebywanie z młodszymi członkami rodziny daje seniorom wsparcie psychiczne w postaci akceptacji, poczucia przynależności i przydatności, a także umożliwia zrozumienie zachodzących zmian w świadomości osób młodych”²⁷.

Pełnienie roli dziadków odmładza. Najstarsi przedstawiciele rodziny utyskujący na swe zdrowie, gdy pojawiają się na horyzoncie ich życia przedstawiciele najmłodszego pokolenia, często w pełniejszy sposób realizują swój czas. Wnuczęta mobilizują i nie znając ograniczeń związanych z wiekiem babci/dziadka, skłaniają do większego wysiłku oraz aktywności. Ta aktywizacja służy starszemu pokoleniu. Dziadkowie muszą się zmobilizować, a ta aktywność służy zdrowiu. W trakcie zajęć z wnukami trzeba zapomnieć o własnych, prawdziwych na ogół dolegliwościach albo myślenie o nich przesunąć nieco na dalszy plan. Interesujący przykład stanowi para dorosłych pięćdziesięciolatek snująca narrację o swojej starości. I gdy w ich życiu pojawia się pierwsza z wnuczek, małżonkowie rezygnują z narzekania na wiek i własną kondycję, ale zaczynają z zaangażowaniem w twórczy sposób spędzać czas z przedstawicielką najmłodszego pokolenia.

Pełnienie roli babci i dziadka pozwala seniorom w nowy sposób przeżywać siebie. Obecność w ich życiu wnuków i obcowanie z nimi traktują jako kontynuację egzystencji, możliwość przekazywania dorobku życia i tworzenia nowych więzi uczuciowych²⁸. „Czas spędzony z wnuczętami należy zdaniem wielu babć i dziadków do najpiękniejszych chwil w ich życiu. Jest to dla nich źródło młodości, z którego można czerpać pełnymi garściami. Wnuczęta uświadamiają dziadkom, że życie jeszcze się nie kończy, wręcz przeciwnie, dla maluchów dopiero się zaczyna. Dziadkowie mają szczególną rolę, bo mogą w nim uczestniczyć i czerpać z niego radość. Możliwość przebywania z wnuczętami odmładza i utrzymuje w dobrej kondycji. Poza tym narodziny wnucząt są niezbitym dowodem na istnienie cyklu życia i jego ciągle odnawianie. Po dzieciach pojawiają się wnuki, potem prawnuki [...]. Myśl o następstwie pokoleń ma w sobie coś filozoficzno-egzystencjalnego. Dla osób wierzących symbolizuje dzieło stworzenia”²⁹. Cytat ten egzemplifikuje myśl o wielkiej wartości uczestnictwa

²⁷ M. Kosior, *Konflikty międzypokoleniowe a postrzeganie seniorów przez ludzi młodych* [w:] *Życie w starości*, red. B. Bugajska, ZAPOL, Szczecin 2007, s. 249.

²⁸ *Słownik małżeństwa i rodziny...*, s. 102.

²⁹ R. Leuthner, op. cit., s. 179.

pokolenia seniorów w życiu swych wnucząt. Mówi o nadziei kontynuacji życia, nie w formie jego osobistego przedłużenia, ale o ciągłości możliwej do zaobserwowania w egzystencji kolejnego, najmłodszego pokolenia.

Alicja Żywczok wskazuje na jeszcze jeden aspekt wzmocnienia się aktywności i re-witalizacji najstarszego pokolenia. Otóż dziadkowie pod wpływem wnuków w większym stopniu opanowują nowoczesne media, pobudzają zainteresowania językami obcymi, ożywają zamiłowanie do podróży, poznają język młodzieżowy, rozpoznają nowe trendy w muzyce, modzie, literaturze online, interesują się nowinkami technicznymi (elektronicznymi i motoryzacyjnymi)³⁰.

Dziadkowie i ich błędy

Autor hasła „dziadkowie” w *Słowniku małżeństwa i rodziny* wskazuje na szerokie pola możliwości oddziaływania dziadków, które może zostać uznane za błędne. Zalicza do nich następujące postawy³¹:

- zachłanną i bezkrytyczną miłość „kupującą sobie” wnuki,
- postawę przesadnej opieki,
- pozostawianie nadmiernej swobody,
- obsługiwanie i wyręczanie wnucząt w różnych czynnościach,
- roztaczanie nadmiernej kontroli,
- faworyzowanie wnuków.

Maria Chodkowska, wskazując błędy popełniane przez dziadków, zalicza do nich³²:

- brak umiejętności słuchania,
- oburzanie się,
- krytykowanie,
- niechęć do terażniejszości,
- tendencje do pouczania.

Za błędami popełnianymi przez osoby z pokolenia seniorów realizujące się w rolach dziadków może stać postawa rywalizacji z rodzicami, którą można określić jako chęć odegrania roli „lepszych rodziców”. Polega ona na pozyskiwaniu nadmiernej sympatii ze strony wnucząt, niejako emocjonalnym „przeciąganiu ich na swoją stronę”, wchodzenie z nimi w swoistą koalicję przeciwko rodzicom. Terapeuci rodzinni zjawisko to określają mianem triangulacji. Dzieje się tak może, gdy dziadkowie spędzają z wnukami więcej czasu niż rodzice i wówczas dzieci wiążą się emocjonalnie bardziej z seniorami rodów. Jeżeli dzieckiem w sposób trwały zajmują się jedna czy nawet dwie babcie, to wówczas ojcu jest trudno włączyć się w proces opieki i wychowania³³.

Dziadkowie bywają hojnymi dawcami. „Nowocześni dziadkowie powinni być bardziej powściągliwi, jeżeli chodzi o liczbę i wybór prezentów dla wnucząt. Mniej często oznacza lepiej, a najdroższy prezent nie zawsze jest najlepszy”³⁴. Czteroletnia wnuczka obsypana

³⁰ A. Żywczok, op. cit., s. 211–212.

³¹ *Słownik małżeństwa i rodziny...*, s. 102–103.

³² M. Chodkowska, op. cit.

³³ L. Dyczewski, op. cit., s. 527.

³⁴ R. Leuthner, op. cit., s. 33.

podarkami przez swoją prababcie po kilku dniach konstatuje w rozmowie z dziadkiem: „Ale ta babcia (prabacia) musi mnie kochać, skoro mi tyle rzeczy kupuje”.

Dziadkowie mają też szerokie pole do popełniania błędów, np. kulinarnych – przekarmiania lub serwowania potraw typu „fast food”. Nie są wolni od błędów relacyjnych, wynikających często z przekonania, że wiedzą lepiej/najlepiej, co wynikać ma z ich dotychczasowego doświadczenia. Niezbyt dobrym dziadkowym pomysłem jest również porównywanie: „Kiedy ja byłem ojcem, to...”, wartościujące ocenianie działań opiekuńczych i wychowawczych własnych dzieci.

Mogą zdarzać się tym doświadczonym seniorom i inne błędy wychowawcze: stawianie zbyt wysokich wymagań: „Ja w twoim wieku...”, faworyzowanie jednego z dzieci spośród wnucząt ze względu na wiek, płeć, konstelację w rodzeństwie, sytuację w rodzinie czy nie do końca wyjaśnione źródła szczególnych sentymentów. Dostyc często w rodzinach mają miejsce sytuacje, gdy dziadkowie tracą równowagę w postrzeganiu poszczególnych wnucząt i poczucie sprawiedliwości, które z kolei zawsze towarzyszy dzieciom jakby wyczulonym na takie postawy. Innym błędem może być postawa krytyczna³⁵.

Zakończenie

Dziadkowie pełnią ważne role rodzinne. Realizują je, wspierając pokolenie swoich dzieci, ale adresują swoje wysiłki głównie wobec wnucząt. Pokolenia dziadków oraz wnuków łączy wiele – szczególne więzi oraz pewien poziom poczucia niezrozumienia przez dorosłych z generacji rodziców. Dziadkowie, pełniąc swoje role, mogą popełniać błędy w dobrej wierze, z pragnienia kompensowania, skorygowania niekiedy niezbyt udanego rodzicielstwa własnego, niezrozumienia istoty swojej roli czy z niewiedzy. Zatem pełnienie ról babci i dziadka wymaga podjęcia zadań, ale i refleksji. Realizowanie ich stanowić może ogromne źródło radości oraz satysfakcji w tej fazie życia seniorów.

Bibliografia

- Braun-Gałkowska M., *Nowe role społeczne ludzi starych* [w:] *Starzenie się a satysfakcja z życia*, red. S. Steuden, M. Marczuk, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Psychologii, Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej, Lubelski Uniwersytet Trzeciego Wieku, Lublin 2006.
- Chodkowska M., *Realizacja ról dziadków w rodzinach polskich tradycyjnych i współczesnych*, http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Białogłowa1/pdf_doc/34pdf, dostęp dnia 6.09.2017 r.
- Doba A., *Olo na Atlantyku. Kajakiem przez ocean*, Wydawnictwo Bezdroża, Kraków 2012.
- Dyczewski L., *Rodzice jako dziadkowie* [w:] *Miłość, małżeństwo, rodzina*, red. F. Adamski, WAM, Kraków 1982.
- Kosior M., *Konflikty międzypokoleniowe a postrzeganie seniorów, przez ludzi młodych* [w:] *Życie w starości*, red. B. Bugajska, ZAPOL, Szczecin 2007.
- Leuthner R., *Pomocy, będziemy dziadkami*, GWP, Sopot 2013.

³⁵ Ibidem, s. 12.

- Lubryczyńska K., *Uniwersytety trzeciego wieku w Warszawie*, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji, Warszawa–Radom 2005.
- Orzechowska G., *Spoleczna aktywność osób starszych i jej główne uwarunkowania* [w:] *Starzenie się a satysfakcja z życia*, red. S. Steuden, M. Marczuk, KUL, Lublin 2006.
- Przygoda A., *Spoleczne role dziadków w procesie socjalizacji wnuków*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.
- Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Wydawnictwo ATK, Warszawa–Łomianki 1999.
- Sygulska K., *Osoba starsza w rodzinie – wybrane zagadnienia* [w:] *Starość. Poznać, przeżyć, zrozumieć*, red. M. Halicka, J. Halicki, E. Kramkowska, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2016.
- Szatur-Jaworska B., *Ludzie starzy i starość w polityce społecznej*, Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2002.
- Tyszka M., *Spoleczne role babć i dziadków w rodzinie*, *Problemy Rodziny* 1991, nr 1.
- Wawrzyniak J.K., *Starość człowieka – szanse i zagrożenia. Implikacje pedagogiczne*, CeDeWu, Warszawa 2017.
- Zawadzka A., *Oddziaływanie dziadków na wypoczynek dzieci*, *Prace Pedagogiczne Uniwersytetu Wrocławskiego* 1999, CXXXI.
- Żywczoł A., *Miłość dziadków do młodego pokolenia* [w:] *Miłość – akt preferencji duchowej człowieka. Studium bliskości uczuciowej*, red. A. Żywczoł, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2013.

SUMMARY

Andrzej Ładyżyński

‘As long as you have grandmothers – do not panic’, or on the role of grandparents in the family

Grandparents are the representatives of the eldest generation in the family, constituting a sort of bridge between the past and the future. They frequently provide financial, protective and educational support to the youngest generation. They also provide invaluable help in critical situations. There exists an extraordinary bond between them and their grandchildren. Grandparents view them as a continuation of their own lives and establish exceptional emotional relationships with them. Their performance of the role of active grandparents boosts their satisfaction, makes them feel younger, important and needed. The role of grandparents also requires constant self-improvement as well as special education. Without relevant reflection, though, grandparents may commit one mistake after another.

Key words: grandparents, grandchildren, social role, bond.

Data wpływu artykułu: 14.03.2017 r.

Data akceptacji artykułu: 20.07.2017 r.